

ZMLJENJE IN SVET

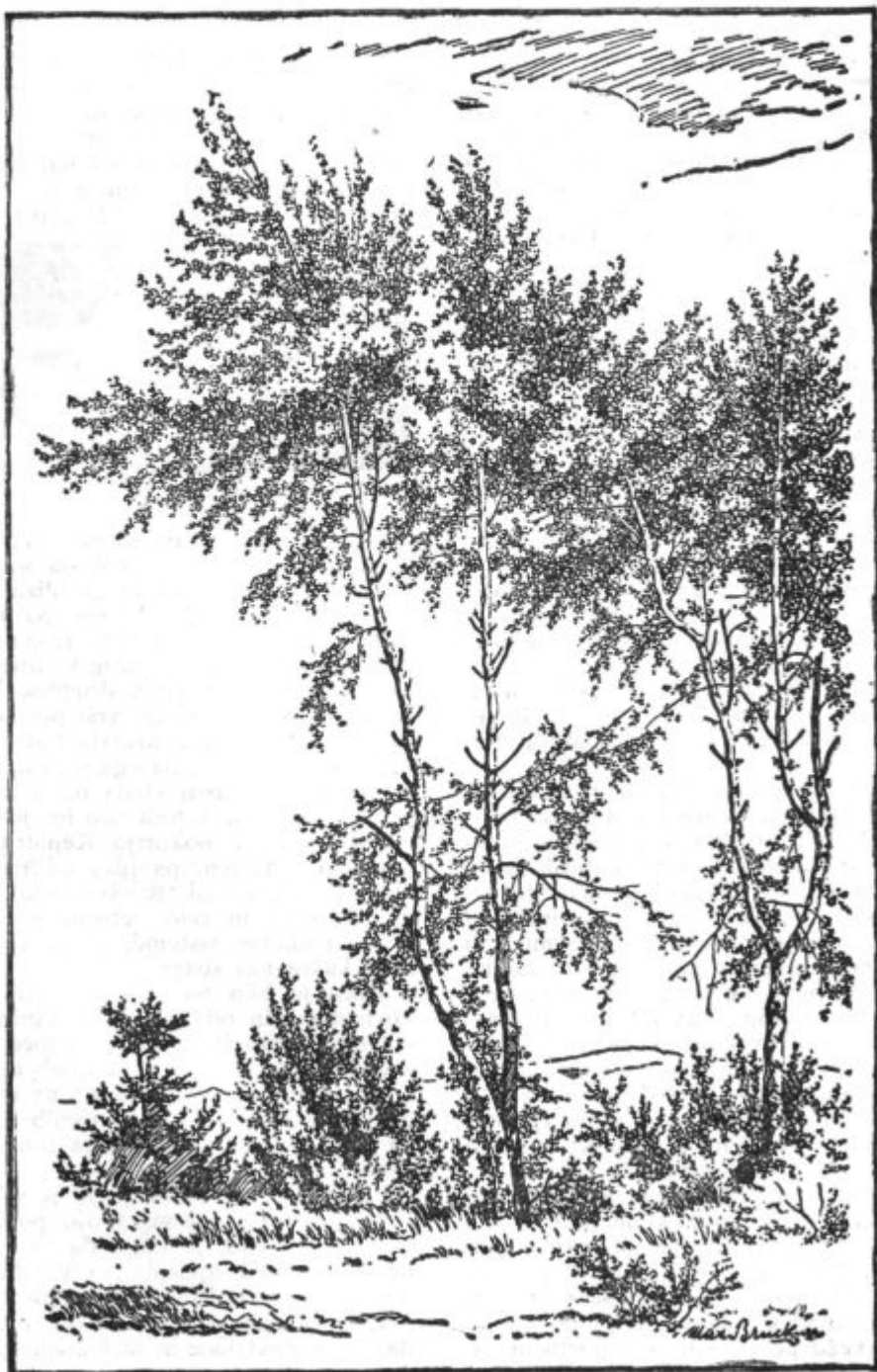
T E D E N S K A R E V I J A

ŠTEV. 25.

KNJIGA 23.

(LETO XIII)

V LJUBLJANI, 20. JUNIJA 1938.

HARMONIJA V VESOLJSTVU

SPIRALNE MEGLENICE IN DVOJNE ZVEZDE — SONČNI SISTEMI
KAKO SO ODKRILI HELIJ ...

Zvezdno nebo nam na prvi pogled kaže harmonične in zakonite podobe. Naj si bo pogled na neštete žareče zvezdne točke še tako mogočen in zvišen, vendar dobimo občutek, da so vse te zvezde po trdnini neba razvrščene precej neenakomerno. Toda zvezdoslovci so že od nekdaj slutili, da je za tem navideznim neredom vendarle neka najpopolnejša harmonija in neprestano so stremeli za tem, da bi zvedeli kaj natančnejšega o njej.

Lahko si torej predstavljamo Galilejevo navdušenje, ko je naperil l. 1610. svoj daljnogled, ki ga je bil pravkar izumil, na Jupitra in zagledal, da obkrožajo to premičnico štirje meseci v harmoničnem teku tako, kakor obkrožajo planeti sonce. Gibanje teh mesecev, ki ga je mogoče v daljnogledu zasledovati že v nekoliko urah, proži nad vse mičen pogled. A še veličastnejši je bil vtis, ki ga je napravil planet Saturn s svojim obročnim sistemom na opazovalce tedanjega časa. Ta čudoviti žareči obroč, ki plava okrog ogromne premičnice, zavzema edinstven položaj v svetovju. Med nešteti zvezdami niso opazili še nikoli nečesa podobnega. A poleg tega obroča ima Saturn še celo vrsto mesecev, ki krožijo okrog njega.

Moderni teleskopi so nam o vesoljstvu odkrili še druge harmonične oblike. Odkrili so nam n. pr. silno oddaljene spiralne meglenice, katerih zavojčasta oblika je deloma tako točna, da jo je mogoče podati v matematično določenimi spiralnimi krivuljami. Ni nobenega dvoma, da so se te oblike stvarile po nekem nam še neznanem velikem zakonu. Prav takšen vtis delajo kroglasti zvezdni skupki, v katerih so se znašli deset tisoči stalnic v strogo matematično določeno kroglasto obliko. Tudi ti sestavi dajejo čudovit pogled in so jih na nebu odkrili veliko število. V daljnogledu se ti zdi, da gledaš gomazenje bleščečih se demantnih drobcev, gomazenje, ki je tako gosto, da poedinah točkic niti ne moreš razločiti. Na velikih fotografskih posnetkih pa je bilo mogoče te točke prešteti in ugotovili so, da sestavlja do sto tisoč zvezd po nekem skrivnostnem zakonu takšno zvezdno kroglo. Do danes

poznamo kakšnih 90 krogel te vrste in najoddaljenejša med njimi je od nas oddaljena kakšnih 200.000 svetlobnih let.

Že z manjšim daljnogledom lahko ugotovimo, da so marsikateri izmed stalnic v resnici dvojne, da sestojijo iz zvezd, ki sta druga tik druge. Astronom Aitken si je zastavil nalogo, da preišče večji del neba glede teh dvojnih zvezd. Odkril jih je več nego 17.000.

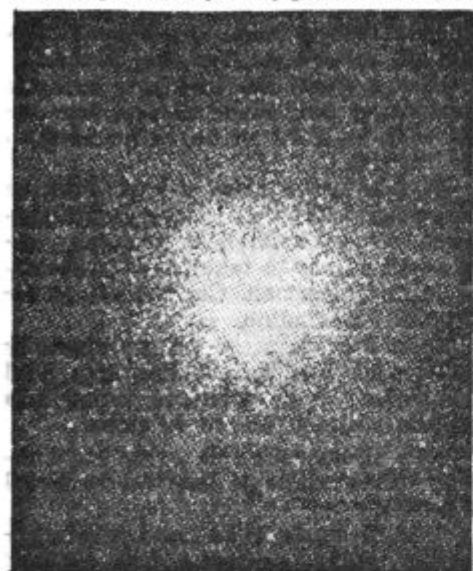
Planet SATURN s svojim krogom

Seveda je mogoče, da se samo nam iz perspektivnih razlogov zdi, da so takšne zvezde dvojne in druga blizu druge. Pri večini dvojnih zvezd pa se je jasno izkazalo, da gre v resnici za dva sonca, ki spadata drug k drugemu in ki krožita drug okrog drugega. Važno je, da se to gibanje vrši po natančno istih zakonih, ki urejajo tudi gibanje planetov okrog našega sonca. Tudi v daljni vesoljnosti vlada torej zakon privlačevanja mas, tudi tam imajo zvezde tire, ki se pokorijo Keplerjevim zakonom. Pri tem pa niso odkrili samo dvojnih zvezd, temveč celo trojne, četvorne in celo petorne sisteme, prave planetne sisteme, ki so sestavljeni kakor naš sistem.

Tako je bilo mogoče določiti velikost, maso in oddaljenost takšnih sistemov. Ugotoviti je bilo mogoče celo zvezde, ki so našim očem sploh nevidne in se nam očitujejo samo na ta način, da zatemnijo ob določenih časih, na svoji poti okrog glavnega sonca, to sonce.

Filozof Avguste Comte, ki je v letih 1830. do 1842. napisal svojo pozitivistično filozofijo, je trdil, da ne bomo bržkone nikoli sposobni določiti kemično sestavo drugih nebesnih teles. Naše znanje o njih se bo omejilo samo na geometrične in mehanične pojave.

Za vsakega raziskovalca je tvegano, če proglaša kakšno stvar že vnaprej za nemogočo. In še med tem, ko je Comte pisal svojo knjigo, je nastajala

ZVEZDNA KROGLA

LESEN DROBIŽ

Za mojega detinstva je bila v Loškem potoku poleg drugih iger pribljubljena zabava »ducanje«, izrečeno z i. Prvotno se je to razvedrilo vršilo tako: novce ali gumbe postavljene na kopico smo od zgoraj dol skušali s kamenčkom zadeti, da bi se s tem pretresom čim več enot preobrnilo na nasprotno stran. Kar je kdo takisto preokrenil, je pripadlo njemu. Pozneje so z istim izrazom označevali drugo igro: v jamco riniti. Ena kakor druga domislica se da razumeti s Pleteršnikovim glagolom: ducniti = suniti, dregniti. Z našo besedo se rima: fucati = igra, pri kateri denar z obrnjeno roko kvišku mečejo in ugibajo, ali bo obležavši kazal moža ali cifro.

Namestu kovancev smo otročaji, nemo-vita svojat, pogosto rabili okrogle ploščice, nazvane ljubovci. Na kraju pameti mi proti koncu preteklega stoletja ni bilo, da bom še kedaj slišal o takih lesencih. In vendar se je zgodilo! Mesto Blain (Pensilvanija), ki je bilc poslednje čase v finančnih težavah, se je zateklo k izdaji lesnikov v znesku 150.000 dolarjev. Ta drobiž, ki naj bi bil v obtoku zgolj po občinskem področju, so spravili med občinstvo uradniki, prejemši ga za mesečno plačo. Stisko so na ta način prebredli. Toda ko so želeli lesnike zamenjati s srebrniki oziroma z zlatniki ali s papirjem, se je pokazalo nekaj nenavadnega. Navzlic pozivom na javnost ni poglavarstvo moglo zbrati okroglica-čev za več ko 50.000 dolarjev. Vse ostali

tista znanost, ki je njegove trditve ovrгла. To je spektralna analiza, znanost, ki raziskuje svetlobo vseh svetelih teles in jo razčlenja v spektrume. Iz teh spektrov pa je mogoče določati značaj kemičnih prvin, ki svetlobo izžarevajo. Kmalu potem, ko sta Kirchhoff in Bunsen dala znanosti v roke ta pripomoček, so ga že uporabili v zvezi z zvezdami.

Uspeh je bil nad vse nepričakovan. Na zvezdah in v vesoljstvu sploh so odkrili natančno iste prvine kakor na zemlji. Izrek, da je kemična sestava v vsem vesoljstvu enaka, je eno izmed največjih odkritij novejšje astronomije.

Eden izmed triumfov spektralne analize pa je bil tudi ta, ko so v sončni svetlobi odkrili prvino, ki je dotlej na zemlji niso poznali. Imenovali so jo zato »helij«, sončna prvina. Po intenzivnejšem proučevanju na zemlji pa so to prvino končno dognali tudi tu. Vsekako pa je nekaj čudovitega, da so morali prebrskati vesoljstvo, da so odkrili nekaj, kar je bilo tudi na zemlji.

Po razpravi dr. N. Richterja - kj

lesenl drobiž so potegnili iz prometa zbiralci. Občina je s svojo kretinjo dosegla 100.000 dolarjev čistega dobička. A. D.

ZAKAJ JE ŠEL CONAN DOYLE MED PISATELJE

Bilo je pred 50 leti. Ranjen v nogo in po takem nesposoben za aktivno službo, je neki angleški vojaški zdravnik stopil v pokoj in začel padarjevati na svoj račun. Ker bolniki niso prihajali dovolj hitro, vsaj ne po njegovem občutku, je sklenil povečati svoje dohodke s pisanjem romanov. Iz tega namena se je izcimila znamenita vrsta romanov, prevedena v vse jezike, namreč prigode Šerlocka Holmesa, kajti neznanli zdravnik ni bil nihče drugi kot Arthur Conan Doyle. Na koncu svojih dni se je pokazal dokaj zadovoljen s svojim delom. Govoreč o svojih začetkih je izjavil visokemu uradniku britanskega redarstva: »Kako so etvari čudno med seboj povezane! Da ni bilo te rane, jaz ne bi nikdar izumil največjega detektiva tega stoletja!«

»O«, je črhnil sobesednik mirno in malce nesramno. »to ne bi bilo niti za eno enoto izpremenilo statistike o zločinih. Toda pomislite, če bi bil jaz ranjen in bi bil postal zdravnik.«

»Pha«, se odreže naš naslovnik, ki je ob svojih urah razumel šalo. »to ne bi bilo kdo ve koliko zmanjšalo statistike o umrli-vosti.«

SREČANJE S SMRTJO

DR. IVO ŠORLI

Sedma povest

Ker sem se imel tisto jutro prvič v življenju dvigniti se v zrak, sem si na letališču s posebno pozornostjo ogledoval vse, kar je bilo v zvezi s to skromno pustolovščino. Zanimalo me je kajpak tudi koliko bo sopotnikov in kdo smo. V vpisni knjigi sem naglo prebral vsa imena pred seboj. Tri ženske, dva trgovca in neki doktor, ki se je označil za umirovljenega vojaškega zdravnika. Do vzleta je manjkalo samo še pet minut, naš ptič je tik pred hangarjem čedalje bolj besno drgetal in vse je kazalo, da nas vsak hip pozovejo, naj vstopimo.

Trgovca sta se hladnokrvno pogovarjala — očitno sta bila teh stvari že vajena — od žensk sta dve starejši tujki mlajši domačinki živahno prigovarjali, naj se nič ne boji; češ, da se »s tremi motorji ne more nič zgoditi«. Umirovljeni zdravnik pa je stal ob strani in se vsak čas zbegan ozrl okrog sebe.

Nenadoma so se nama srečale oči in s čudno plašnim nasmeškom se mi je približal.

Vprašal me je, ali se prvič vozim in ali se kaj bojim, a ko sem prvo potrdil, drugo zanimal, mi je kar povedal, da je imel on že na poti sem občutek, kakor bi ga peljali na morišče.

»Toda moram, veste!« je pristavil. »Pred tremi dnevi se mi je ob morju ponesrečil otrok in davi sem prejel od žene brzofavko, da je slabše; tu pa mi vsak trenutek lahko umre mati — ne utegnem torej, da se dvanajst ur in še več vozim okoli sveta. Ampak rajši bi se dal za noge vleči, če bi bilo tudi tako opravljeno v eni uri! Veste, mene je v vojni zasula granata in odtlej so moji živci pri kraju. Zdaj pa že dve noči nitj očesa nisem zatisnil!

Tolažil sem ga, kakor sem vedel in znal. Tu so nam ukazali, da se vkrcamo.

»Prosim, bodiva prva!« me je skoraj burno potegnil za roko. »Tik za pilotovim hrbtom je baje še najbolje, vi pa sedete poleg mene na desno«

Pustil sem ozire na dame in se dal povleči za njim. Videl sem, kako je mož pred mostičem napravil neko znamenje

pred se, potem pa se je z obupnim pogledom spravil na tisti svoj prostor.

»Kar pogum! Nič lepšega!« sem mu zakričal in zdaj mislim najprej sam nase — to je, kako mi bo, že ko zdrčimo po ravnici.

Ni bilo treba dolgo čakati. Pilot se je s svojo krinko, ki je morala biti mojemu sosedu naravnost grozotna, naglo ozrl po nas in takoj nato so motorji še huje zagrmeli. Čez hip nas je potegnili čez gladino.

Toda kaj vraga — ali ne gremo v kolobarju? Res, kmalu smo spet pred hangarjem in se ustavimo. Samo tega je bilo mojemu sosedu še treba!

»Ali nisem rekel, da nekaj ni v redu? Vidite zdaj!« je zakričal in planil s sedeža.

»Nič hudega!« so se izpod krinke pokazali veliki, mrtvaško beli pilotovi zobje. »Vdelali smo neko novo malenkost in poskusili, ali bo vse prav. Pogledajte je!« je z glavo pokazal mehanika, ki je stal tam zunaj in zdaj živahno prikimal.

Spet so se z oglušno silo pognali motorji in gladko smo spolzeli za njimi. Naravnost kakor v dobrem avtu. Samo to se mi je spet čudno zazdelo, da smo toliko časa še vedno na tleh — v kinu sem imel vtis, da sledi vzlet skoraj neposredno.

Toda — o! — tu! Tisto grmičevje je zdaj gotovo že tri, zdaj pet, zdaj najmanj deset metrov pod nami! Potem se takoj prikaže vrsta hišic, do katerih bo že za najvišje drevo. In trenutek nato se globoko spodaj razgrne mesto z vsemi svojimi ulicami in stolpi, samo da se vse nekako vrti. Pač pa so predmetna poslopja na oni strani že spet lepo razvrščena v ravne črte. Bogme, kako neopazno se je bilo vse to izvršilo in kako je naposled vse ne samo prenetljivo lepo, temveč tudi prijetno! Toda seve, če bi pilot iz katerega koli vzroka obrnil in nas spet posadil na trdno zemljo — človek ne bi se pritoževal: videl si, doživel, vse nadaljno bo res več ali manj »nadaljevanje« in »ponavljanje«

Pač: še to čudovito blešcanje široke ravnine v nekoliko zamolklem jutru je tudi nekaj »novega«. Ko pa letimo tja proti precej visokemu hribu na jugo-

zapadu, že utegnem, da se ozrem na ubovega sopotnika.

Toda hkratu se nekoliko prestrašim. Ta spodaj še dovolj prijetni, blede njegov obraz je že naravnost mrtvaška maska: vsa tista napetost, »nategnjenost«, ki jo tudi jaz hočeš nočeš občutim po vsem telesu, in ki je — kaj bi se človek delal! — prej neprijetna, se je pri njem »utelesila« na samem tem strahotno spremenjenem obličju. Bog se usmili: ta človek mora biti res bolan — tako strašno tu gori pa vendar ni!

No, še sedi mirno tam, samo oči mu včasih iz ostale mrtvine nezdravo zaplapolajo in beli členki na rokah pričajo, da se krčevito drži ročajev ob sedalu.

Tako preletimo tisti hrib — no »kolesce« tam spredaj nad pilotovim sedežem kaže, da smo, če nisem pozabil, kakih tisoč dve sto metrov visoko, drugo, da letimo s tu neopazljivo in zato skoraj neevrjetno hitrostjo nekaj manj od dve sto kilometrov na uro. In glo-

boko tam doli (dā, celo vedno globlje, ker se zdaj dvigamo še više in više) se nam prikaže nedogled samih samotnih gozdov. Dā, z njimi so pokrite vse te prekopicujoče se višine in razklane doline — popolnoma nov, po svoje bohoten, a vendar strašno žalosten svet, iz kateerga, da bo zapuščenost tem večja, se tam na desni, morda komaj tri sto metrov pod nami, dviga gol, delno še vedno s snegom pokrit, veličasten vrh.

O! in menda prav s te strani sem je ta hip ostro potegnilo. Desno krilo našega zmaya se je pod sunkom precej močno zazibalo, tista napetost v naših udih, o kateri sem prej govoril, tisti sicer ne preveč neprijetni, a vsekakor rajši nevšečni napon, pa se je še povečal. Hkratu je vozilo zdrknilo nekam navzdol — ne sicer za več metrov globoko, kakor sem o tem prej često bral, in vsekakor ne več od padca, ki bi ga bilo letalo celo na tleh za silo še vzdržalo, gotovo pa toliko, da se je človek lepo zahvalil. In če je še česa manjkalo: pilot je dvakrat, trikrat nekoliko premak-

nil glavo in se mu je potem pogled vsaj za nekaj sekund ustavil na tistem desnem krilu — bodisi, ker mu kaj res ni ugajalo, bodisi, ker je človek pač človek in zrak ni njegov element, naj ga je tudi že tisočkrat prebrodil.

No, nam vsem drugim se je kvečjemu za trenutek stisnilo srce — v nesrečnem mojem sosedu pa se je ta hip prevagalo: oči so se mu belo obrnile in kakor iz uma je planil na noge. In tako strašno je tulil, da je prekričal celo grmenje pogona z vršenjem vetra vred.

»Dovolj! Jaz ne vzdržim več! Pristanite! Pilot, takoj se spustite na zemljo!«

Pilot je počasi pogledal nazaj, se nasmehnil in zmajal z glavo.

Toda tu je blaznež nenadoma potegnil iz žepa samokres in ga naperil nanj.

»Če se takoj ne spustite, vas, kakor je Bog v nebesih, na mestu ustrelim!«

Kar zadeva mene, smem reči, da sem položaj takoj razumel, ostal pa, da sem se samemu sebi, rekel bi, podzavestno čutil, popolnoma pri sebi. (Mogoče mi je pomagalo, da sem le nekaj mesecev prej doživel nekaj čeprav zelo od daleč sličnega, ko je v žični železnici v višini kakih pet sto metrov histerična ženska začela s podobno komedijo.) Norca bo treba kako ukrotiti! sem si dejal, a najprej moramo poskusiti zlepa! In tako sem se nasmehnil in mu položil roko na rame.

Toda že je odskočil v prostor poleg pilota, čisto v ustju letala, ter od tam meril enkrat name, enkrat nanj.

»Ne bližel!« je vpil proti meni. »Drugeče počim tudi vas!« In že spet proti pilotu, gledajoč na višinski števec: »Če se takoj ne spustite, sprožim! Eden, dva, tri!«

»Gospod! Poglejte vendar! Takoj tu tam za tem hribom — — —«

»Za božjo voljo, ne ugovarjajte!« sem zakričal na pilota, ki je onemu kazal tja nekam čez, in se naglo umaknil proti ozadju. Spomnil sem se bil, da je eden izmed trgovcev imel prej palico v rokah; če bi se posrečilo onemu kako od strani približati — — —

Trgovec je palico res držal celo kar med kolena. Toda blaznež je še vedno stal tam spredaj in me še vedno držal z očmi. Ne — tako mu ne pridem blizu... Naposled, če že moramo poginuti, je vseeno, ali hip prej ali pozneje; toda celo, če se bo pilot res moral pokoriti, je vsaj nekaj tisočink nade, da obvisimo na kaki krošnji ali kaj sličnega.

Nenadoma sem se spomnil na svoj pas. Umaknil sem se še bolj ter naglo

vse pripravil. Sklenil sem, da tvegam: vrnem se na svoj sedež, in če bo še čas, naskočim.

Edina sreča, da sopotniki očitno še niso bili doumeli, za kaj v resnici gre.

Občudovati sem moral pilota. Po mojem kriku je sklonil glavo in se prav počasi spuščal niže. In kakor bi bil prav računal s tem, se je tudi bolnik v istem razmerju bolj in bolj pomirjeval. Dà, naposled je poveznil celo samokres in napeto opazoval, kako se zelena gmota bliža.

Zdaj sem si dejal, razganil pas in planil tja. V hipu ga je imel okrog obeh rok. Hkratu sem ga sunil pod noge in zvrnil na tla.

»Udarite! Hitro, hitro! Po sencih!«

Ustavljalo se mi je, a sem seveda storil. Saj vsi vemo, da ima blaznež neverjetne telesne moči; in da bi bili vsi izgubljeni, če bi mu uspelo, da se osvobodi.

Dva močna udarca sta popolnoma zadostovala za te pol ure, kar smo morali ostati še v zraku.

Med tem je letalo že zmagoslovno hitelo nazaj tja gor v svoje svetle in ol' zdaj tako varne višine.

To je najrazburljivejši trenutek mojega življenja. Pametno je, gospodična, da iščete moža, ki se je v nevarnosti že izkazal. Samo tak človek vas bo lahko ščitil, če bo kdaj treba. Kar tiče mene, se me je tisti dogodek tam gori dojmil tako, da sem sedaj izprašan pilot (čeprav seveda ne poklicni). In bi se danes upal tam gori pomeriti celo s tistim blaznim doktorjem.

SPOMENIK RADZI BROOKU

Zavod britanskega imperija v Južnem Kensingtonu premore zbirko kipov najslavnejših oseb. Ondan se je obogatil s soho, ki predstavlja radžo Brooka iz Sarawaka. — ZIS je že poročal o čudoviti zgodbi tega angleškega častnika ki je najprej podpiral Brunejskega sultana ob zatiranju vstaje Dajakov v Sarawaku, nato pa postal l. 1842 radža tega zajma (fevda). S pomočjo Anglije se je brž osamosvojil nasproti Bruneju. Vlada v Sarawaku je dala potrebni denar za postavitev podobe, ki stoji na novem dvoru v Sarawaku. Delo je izvršil kipar Herbert Cawood, ki je doslej že upodobil odkritelja Cabota, Van Riebeecka in Rafflesa. Bronasti lik na podstavku kaže Brooka v obleki, kakršno je nosil v oni dobi, ko je še pripadal kraljevemu morskemu skadronu (Royal Yacht Squadron).

L JUBEZEN V DŽUNGLI

CHARLES MAYER — F. MAGAJNA

N A D A L J E V A N J E

Ves otrpel od dolgega sedenja sem vendarle dokaj hitro planil na noge in stekel proti vaškemu vodnjaku. Od tiste strani je namreč prihajal krik. Med mano in vodnjakom je stala poglavarjeva koča. Tudi v časih bolezni so se mi v nujnosti znale mišice brzo odzvati, v tem slučaju me je pa Smaj prehitel. Prva stvar, ki sem jo ugledal, je bila Smajeve sulice. Velik tiger je vlekel Timar za seboj. Deklica je po prvem kriku omedlela od strahu, kajti udi so ji viseli, kakor da so brez življenja. Tigrove čeljusti so se zagrizle v njeno ramo.

Težavno mi je zdaj vloviti bežečo sliko v vseh njenih podrobnostih. Vtisnjena mi je v spomin kakor vrsta malih fotografij. Smajeve sulice je šinila skozi zrak. V naslednjem trenutku je že stračala iz tigrovega boka. Velike čeljusti so se razklenile in Timar — kepa lepih oblačil in krvi — je obležala na tleh. Smaj je v velikih skokih tekkel k njej, jaz tudi. Vsi so teklili tedaj.

Tiger je seveda izginil v džungli. Nič več se ne spominjam, da bi ga videl, kako je pobegnil. V spominu mi je ostal še njegov odprti gobec, bolešno rjovenje in njegov krčeviti popad sulice.

Starost ter grozna prirojena in priučena spretnost v zalezovanju označuje večino teh štirinožnih človekojedov. Ena misel mi je pa le neprestano razbijala v glavi: »Kri! Luža krvi v pesku, ki se je nakapala iz roke ranjenega mladeniča — duh po njej je privabil zver! Moja dolžnost je bila, da bi tisto lužo zasul globoko in nemudoma!

Stvar, zaradi katere so se prestrašene ženske najbolj drle, je bila dejstvo, da ni doma zdravnik-čarovnika, da ni doma »pawanga« in da je tiger to vedel. Po njihovem mnenju je bila možakarjeva odsotnost največje zlo, ki more doleteti naselbino. Bil sem dovolj previden, da nisem ponujal svoje pomoči neprošen. Ni občutljivejšega ljudstva od Malajcev in med njimi vsemi je najbolj občutljivejši »pawang«. Miren in tih sem stal, dokler mi ni Timarina mati objela kolena in jih podrgnila z nosom. To je za ženo džungle način poljubovanja. Prišel je tudi Timarin oče in se mi globoko priklonil.

»Gospod — bela čarovnija belega človeka je gotovo močnejša od tisoč vragov.«

Po teh besedah sem se lotil dela, da si sem bil sam napol bolan. Ali je skokoma zbežal iskat mojo skrinjico z zdravili, jaz in Smaj sva pa pobrala deklico, on pri nogah, jaz pri glavi. V trenutku je bilo tucat rok, ki so nama pomagale. Malajci so sila okretni in njihovo složno delo je vredno občudovanja. Timarino telo se je dvignilo podpirano od vseh strani, kakor da bi ležalo na najmehkejših nosilih. Ko smo dospeli do lestve, ki je vodila v očetovo koč, sem šel jaz zadenski naprej, ostali so plezali za menoj. V koči smo jo položili na preprogo na tleh.

Posrečilo se mi je, da sem odslovil večino prostovoljnih pomagačev. Ali je prinesel skledo vode s kalijevim permanganatom in jaz sem začel izpirati hudo raztrgano rano. Na srečo so bili tigrovi zobje, ki so povzročili rano — zobje, ki so bili čisti od slin in drugih izločkov. Če bi jo povzročili njegovi kremplji, okuženi z kdove kako mrhovino, sam bog ve, kakšna infekcija bi se utegnila pojaviti.

Smajeve črne oči so sledile vsakemu mojemu gib. Dekličina mati je potisnila Timari leseno tnalce pod glavo in potem počenila na tla ter začela mrmrati neumljive besede — bilo je zaklinjanje zlih duhovov.

Timarin oče se je ozrl okoli po sobi in mahoma odhitel po lestvi na plano. Po par sekundah se je vrnil in prinesel s seboj v lončenem vrču peska. Le tega je začel vsipati v male kupčke vse okoli mene in Timare. Pаметen možakar! Svoje delo je opravljal z bliskovito naglico. Čez trenutek je že posadil na vsak kupček lupino kokosovega oreha in vsako napolnil s kokosovim oljem. Koščki cunj so služili mesto stenja in — presto — soba je bila razsvetljena po najvišjem malajskem vzoru.

Na vsak način je bila razsvetljava boljša od moje ranocelske spretnosti, kar sem čedalje bolj spoznal. Rana je bila dokaj huda, raztrgana in silno nepriljučna za moje kirurgično znanje. Timar je odprla oči in me gledala s pogledom žalostnega otroka. Zavest njenega in Smajevega brezmejnega zaupa-

nja vame je povzročala, da so mi začeli gomazeti mravljinčji po koži. Svojo nerodnost sem začel preklinjati na glas. To je bilo dobro in varno — lajšalo je v meni živčno napetost, ostali, ki besed niso razumeli, so pa bili prepričani, da zaklinjam zlobne duhove.

Robove rane sem lahko stisnil skupaj, ko sem jo pa hotel povezati, sem naletel na težkoče. Potem sem se domislil, da bi morala Timar dobiti kinina. Malarija sicer ne pograbi domačinov s tako ljutostjo kakor belce, katerim neusmiljeno pretresa kosti, vendar jih napade hudo, kadar so oslabljeni. Namignil sem Smaju. Priskočil je željno.

»Tišči rano skupaj,« sem ga poučil. »Takole!«

Z rokami, ki so bile izvežbane v prijemih ujetih živali, je stisnil rano s tako čvrstostjo in gotovostjo, kakor bi to storil najboljši kirurgov pomočnik.

Dal sem Timari kinina, ki ga je pohlevno zaužila, in za kininom še zrno opija. Opijeve pilule sem vedno nosil s seboj. Ali mi je pomagal, Timarin oče je gledal, njena mati je pa mrmrala svoje molitvice naprej.

Dim in neka prijetna vonjava sta začela siliti skozi špranje kože v notranjost. Neki razumnik od sorodnikov je žgal zunaj kokosove veje in lupine, da odpodi z dimom komarje.

Ko sem poskušal vnovič povezati rano, sem začutil, da me obhajajo slabosti. Bil sem še vedno napol bolan. Pri

pojedini sem se nespametno preveč pogostil in pravilno povezati človeško rano je že itak presneto velika umetnost. Če bi jo le mogel nekaj časa držati tako, kakor jo drži Smaj, pa bi bilo dobro. Rekel sem Smaju: »Bi li mogel tako držati, dokler zvezde ne ugasnejo in se prikaže zora?«

»Ako želiš, gospod, držim tako dolgo, da se nohti zarežejo v meso. Delj bi ne bilo pametno.«

Postalo je nemogoče, da bi še ostal pri bolnici. Začinjena raca, ki sem jo bil pri pojedini obral, je začela zmagovati in zdaj sem občutil v črevju neznozne bolečine. Pojasnil sem Smaju: »Kar je Timar pogoltnila, bo pomirilo male hudičke, nevarnost pa je, da se skozi rano splazi v njo veliki hudič. Tišči rano skupaj in ne gani se.«

»Ne bom se ganil, gospod,« je odvrnil.

Z Alijevo pomočjo sem odšel in pustil ostale, da so čuvali pri bolnici. Mati je mrmrala svoja zaklinjanja, zunaj so pa piskali komarji.

Noč ki je sledila, je bila zame polna trpljenja. »Bobni« so grmeli svoje turbozne zvoke vso noč. Svatba je Malajcem svatba, tudi če nevesto zveri pojedo. Rajanje in prepevanje ljubezenskih pesmi se je nadaljevalo do ranega jutra.

Zatisnil sem oči šele ob zori, a komaj se je to zgodilo, že prihiti Ali in me vzdrami.

»Gospod,« mi naznaní, »velika nesreča se je zgodila.«

E. ACKERMANN

KOSIJA

Nikoli se nisem hitreje oblekel. V malo minutah sem bil že v poglavarjevi hiši. Našel sem Smaja in Timaro v natančno takem položaju, kakor sem ju bil zapustil. Deklica je zaradi izčrpanosti in zaradi učinkov opijevne pilule spala. Ali, ki me je spremljal, mi je šepetaje razlagal:

»Gospod, tiger je poslal dvojce duhov: dobrega in hudobnega in ta dva sta si razdelila Smaja med seboj. Spodnjo polovico je dobil hudobni in jo je umoril. Tiger se norčuje, gospod. Skriva se in se smeje. Smajeve noge so mrtve!«

Klel sem z vso iskrenostjo in se polotil najnujnejšega. Obveze so še vedno ležale na preprogi poleg deklice. Rana, ki jo je Smaj tiščal skupaj vso noč, ni bila tako uporna. Dvignil sem Smaju roke, nakar sva z Alijem pokrila rano s tenčico ter jo povezala. Potem sem Smaja rahlo sunil. Deček se je zvrnil po tleh, kakor da bi ne imel več nog! Jaz, kakor bedak, sem mu rekel: »Ne gani se!« in on me je slušal dobesedno. Vso dolgo noč je čepel poleg svoje neveste in se ni upal niti treniti. Tako sta mu nogi otrpili. Začel sem ga drgniti. Drgnil ga je tudi Ali. Timarina mati, ki je še vedno čepela na svojem mestu, ni niti z mezincem zgenila. Po njenem prepriča-

nju je bilo naše delo boj proti hudičem, ki ga ona ne razume. Zdaj ni več mrmrala; božala je hrbet sijamski mački ter me gladala s plašno spoštljivostjo. Njej je bil ves zrak poln hudičev.

Smaj je začel tožiti, da so začeli tigri pošiljati trnja, s katerim se branijo proti čarovniji belega človeka. Vedel sem, kaj je. Krvni obtok se je začel obnavljati.

»Zdaj grem, da ubijem tigra,« je rekel. »Sledil mu bom po njegovi grdi krvi.«

»Počakaj,« sem mu rekel. Opazil sem bil, da so se Timari trepalnice zgenile. Polagoma so se dvignile in njene črne oči, polne misterija, so se zagledala v Smaja.

Rekel sem ji bfi: »Timar, ti živiš! Niso te rešila zdravila belega moža niti ne njegova čarovnija. Rešila te je Smajeva sulica in rešile so te njegove roke.«

Mladenček je stopil za korak naprej, a njegove noge, še vedno napol otrple, so mu mahoma odpovedale službo in padel je k njej na kolena.

Njune oči so se srečale v onem pogledu popolne posesti, ki je lasten, menim, samo Jutrovcem.

In če to ni ljubezen, kje boste našli ljubezen — na vzhodu ali zapadu?

PRIMOŽ TRUBAR PRED ELIZEJSKIM KROŽKOM

(Nagovor ob 400 letnici Sebastijana Krelja)

*Na slavlje sklical ves je naš obrednik.
Sloven rojen ob Savi, Lobi, Visli,
Kobila, Konzul, Klinc i Klombner, Khtsl,
naznanim vam, da Krelj je štiristoletnik.*

*Vipavec Krelj, ljubljanski moj naslednik,
ki protestanti ga imamo v čisli,
je bil učen — zbudimo to si v misli —
prevodnik Pisma, pesnik, propovednik.*

*Boštjan predragi, koliki načrti
preпали so zbog tvoje rane smrti!
Ostvaril jih je komaj mojster Jurtj.*

*Izpijmo v čast Boštjanu polni kravžar,
zagódi nam okroglo navski navžar,
za časek nam lenivo kri razburi...*

Dodatek. Primož Trubar, prvi mož našega pisemstva, je ondan trobil na onostranski ali transcendentalni radio gorenje sporočilo. Njegov slavljenec se je šolal v Jeni, o kateri pravi popevka, da se v njej dobro živi (und in Jene ist es bene und

in Jene ist es gut). Učitelj mu je bil Matija Vlašič iz Istre. Poleg slovenščine in srbohrvaščine je Krelj umel nemški, latinski, grški, hebrejski. L. 1563. je postal učitelj na novi protestantski gimnaziji, po Trubarjevem odhodu pa prvi pridigar in superintendent ali višji nadzornik v Ljubljani, kjer je preminul v svojem 29. letu.

Če ne poznaš književnikov 16. stol., vedi, da je Jurij Dalmatin poslovenil prvi celo sv. pismo (1584). Kravžar je manj razširjena oblika nego kravža ali kroža, čaša, kupica, prim. lat. crusolium. Nav pomeni po Grudnu raj, bivališče pokojnih (prim. grško najo, najetao = stanujem), po Pleteršniku pa dušo rajnih, v stari slovenščini nav = mrtvec. Odtod navje, mavje, movje, ki ga je pred vojno obdelal pokojni J. Premk. Navček = mrtvaški zvon. Navžar = škripač, svirač.

Zajec (neopravičeni pristuškovalec)

Dobrote smemo sprejeti le tedaj, če smo pripravljeni poplačati jih z večjimi dobrotami.

Demokrat

KRESNI VEČER NA FRANCOSKEM

Ni na svetu naroda, ki ne bi imel svojih običajev, ki se prenašajo od roda do roda. Čim primitivnejši je narod in na čim nižji stopnji kulture je, tem več tradicij ima ohranjenih, medtem ko se pri civiliziranih narodih te šege polagoma pozabljajo in izginjajo. Skoraj vsak narod ima svoje posebne šege in običaje, ki imajo zanj svoj posebni namen in pomen. Vendar pa so se nekatere šege razširile tudi na druge narode, in je le težko dognati, kje je prav za prav njih izvor.

Ena od šeg, ki se je pri Slovencih ohranila od današnjega dne, je praznovanje kresnega večera. Prižigamo kresove v spomin na čase, ko so po naših krajih divjali Turki, katerih prihod so naznanjale goreče grmade po gričih in gorah. Vendar pa kresovanje ni razširjeno le pri nas, najdemo ga tudi pri drugih narodih, a v drugi obliki in z drugim značajem, tako n. pr. pri Francozih in Nemcih. Če posežemo nazaj v zgodovino, bomo videli, da so kres praznovali že stari Grki in Rimljani, in sicer kot praznik sonca, zakaj na ta dan doseže sonce na nebu svojo najvišjo točko. Slovite so bile tekme s plamenicami med Atenami in Prometejevim oltarjem. Tekalci so si na vsakih 25 metrov podajali plamenico v čast onemu, ki je bogovom ukradel ogenj in ga prinesel na zemljo ljudem.

Tudi Galci so kot veliki oboževalci sonca in lune praznovali ta dan kar mogoče slovesno. V 7. stoletju so te svečanosti zavzele tak obseg, da je cerkev odločno nastopila proti njim, ker jih je smatrala za popolnoma poganske običaje in jih hotela odpraviti. Toda kmalu je spoznala, da nima nobenega smisla odpravljati že tako vkoreninjenih navad in da bi to le težko uspelo, zato jih je dopustila, a dala jim je krščanski značaj.

V mnogih francoskih provincah, predvsem na Bretonskem, v Alzaciji in Lotaringiji, praznujejo z velikimi svečanostmi ta sončni praznik, ki je v resnici praznik mladine. Na večer ali predvečer sv. Janeza se povsod istočasno prižgejo kresovi, mladeniči in mladenke pa plešejo v krogu okrog grmade in veselo prepevajo ob zvokih čudovite godbe.

Vendar pa zavzemajo te svečanosti po vseh vaseh in manjših mestih drugo obliko in imajo često tudi drug pomen.

Ponekod prinese vsakdo na grmado sveženj praproti ali kakih drugih zelišč, drugod zopet hodijo vaški otroci od hiše do hiše prosit dračja, da zanetijo ogenj. Po nekaterih krajih prižge kres župnik, drugje pa imajo navado, da spuste iz vrha cerkve po vrvi kip svetnika, običajno vaškega patrona, ki drži v roki gorečo plamenico, s katero prižge grmado, nakar ga zopet dvignejo nazaj proti zvoniku. . . Ko začne grmada ugašati, skačejo čeznjo, da preženejo zle duhove.

Včasih postavijo fantje na sredo grmade drog, na katerem je pritrjena podobna svetnika ali svetnice; ko začne ogenj pojenjavati, se začno trgati za sliko. Komur se namreč posreči, da se je polasti, temu bo obvarovala hišo vseh nesreč.

Po nekaterih bretonskih vaseh ob morski obali prižgo kres na obrežju. Na sredo grmade postavijo drog; če pade drog proti morju, pomeni, da bo dotično leto ribolov obilnejši od žetve. Če pa pade drog proti kopnini, tedaj bo baš obratno.

Po gričih pripravlja mladina grmade iz vejevja, ki jih potem ob danem znamenju vse naenkrat prižgo.

Po M. Th. Laroche — Gizela Dolenc

PRASTAR ČRNILNIK

Sir Herbert Ingram je posodil za razstavo kitajske umetnosti, ki so jo letos januarja otvorili v Londonu, bronast črnilnik, potekajoč po vsem videzu iz groba v pokrajini An Wei. Lani si ga je nabavil starinar v Šanghaju. Na tej najdbi nas zanima zlasti to, da dokazuje, kako dolgo je znan tuš ali kitajske umetnosti, ki so jo letos januarja ki je živel v tretjem tisočletju pred našim štetjem. Tinto so rabili za to, da so pisali na bambus ali na kosti, aaj papir še ni bil poznan.

Črnilnik obstoji iz kamenitga koluta, blizu 11 cm v premeru in manj ko 1 cm debelega. Pritrjen je na bronast trinožen podstavec. Bronen pokrovec v obliki zvonca se natančno prilega na kolut ali disk. Domnevajo, da se je črnilo posipalo v obliki praha na kolut, kjer so ga poskropili z vodo in zdrobili v testo. Razna poteze omogočajo določiti nastanek črnilnika med leti 481 in 221 pred našo ero.

nk

RIBIŠKI SPORT OKOLI MADEIRE

Lov v vodi je gotovo zanimivejši nego na kopnem, saj bati-sfera hrani še toliko neznanih vrst živali, ki ne morejo uspevati drugod ko po velikih globlinah. Tam doli žive pošasti, ki jih človeško oko nemara nikdar ne bo videlo vseh.

Ribiči globokih vodá so vobče prej sportniki kakor pa znanstveniki. Gre jim zato, da ovladajo čim hujše vzorce iz slanega življa. Borba z nestvorom traja včasí po več ur.

Posebno ugodno torišče za tako početje je okoli otoka Madeire. Globina morja je precejšnja, prav tako raznoterost vodne favne.

Raleigh W. Krohn, vnet ribar, priporoča zlasti mesece od aprila do oktobra. Zelo razburljiv se mu vidi napad na barakuto. Lovijo pa jo na dolg trnek, ki ga vleče motorni čoln za seboj. Riba ima rada nemirno vodovje okoli rtičev. Barakuta tehta na splošno 3 do 5 kg, a včasih ujamejo takšno, ki potegne 10 kil. Jako je požrešna in hitro zagradi. Če vržejo v vodo cikalnik — na dolgem motvozu po vrsti navezanih več trnkov z vado — privlečejo nereditko vse trнке s plenom.

Priljubljen lov je dalje na morske ostriže. A dokaj naporen, kajti ostrž pogosto tehta 6 do 8 kil in tako silovito otepa z repom, da se kaj hitro izmuzne.

Najbolj se veselijo lova na tune, kakršnih je okoli Madeire šest ali sedem vrst: najmanjše blizu 8 kg, največje po 400 kg, takšne, kakršne srečujemo po Sredozemskem morju in severnem Atlantiku. Nekaj posebnega je to, da tam lahko živi na površini kakor tudi v znatnih globlinah. Zanj uporabljajo 175 do 300 m dolgo očičnico, na katero pričvrstijo za vabo vretenice (lokarde). Krohn je dobil na trnek tuna 300 m pod gladino, kjer je morsko dno nad 1000 m globoko. Pri tem je boj silno mikaven: tun je izredno močan in neznansko uren. Bržko začuti, da je ujet, se strmo-glavo zažene proti dnu: obrtalo se komaj zadosti hitro suče ter odvija očično vrstico.

Namesto tuna privleče ribiči tupaťam na dan sabljaka — nekateri mu pravijo mečanica — dalje morskega volka (soma), pilarja. Krohn je videl na Madeiri ribiško barko, v katero je »pristis anti-quorum« sunil s svojo pilo (žago) in si jo zalomil. Lahko si mislite, s kolikšno silo je butil, da je predrl barko!

Višek pa pomeni vsekakor pohod na kamenico (ražo) velikanko. Lani je Krohn lahko polzel z motorjem po morski gladini vzhodno od funchalskega zaliva. Vročina je bila huda, nebo brez oblaka, morje brez nobene gube. Očičnice so bile pripravljene, skrbno navite; ostve ali harpune pri roki, prav tako dolga sulica, kakršna je potrebna, da se včasih pobije neukrotljivi plen. Tedaj se pojavi temna senca, dolga za pol čolna. Zdaj pa zdaj se pomoli ven, opaža se neznanska plavuta, ki bije po vodi in jo peni.

Vemo, s kom imamo posla, pa požemo čoln z vso brzino proti omenjenemu predmetu. Krohn stoji na prednjem delu, držeč ostve v roki. Dospevši v primerno razdaljo, jih zažene na vse hrip-lje. Lučaj je zadel. Žival se pogreza. Očična vrv se odmotava z bajno naglico, nad sto metrov je odšlo in sedaj nam ladjico vleče za seboj gmota, težka 700 do 800 kil in razpolagajoča s pogonsko površino kakih 4 kv. m.

Cele štiri ure se podi čoln blazno naprej in potem nazaj. Štiri ure, med katerimi se pošast bori za življenje. Vse te štiri ure nismo mogli niti za 1 m vrvi ven potegniti. Pomalem pa odpor ponehava, skat je truden. Napenjajoč vse žile in sile, vleko trije možje celo uro, preden se jame prikazovati skat, ki kolobari pod čolnom. Naposled je na površju, otepa se med penami. Napočil je trenotek, ko mu moremo zadati smrtni udarec s kopjem, dolgim 3 m 60.»

Ta lepi plen hrani muzej v Funchalu. Največji vzorec, kar so jih zasačili v otoških vodah: 4 m 35 na razseg, teža 694 kil. C.

750 LETNICA PESMI O IGORJU

25. maja so bile v Moskvi in po vsej Sovjetiji prireditve na proslavo 750 letnici staroruske pesnitve z imenom »Slovo o polku Igoreve«. Znanstvena akademija je imela s pisateljskim društvom skupno slavnostno sejo. Te dni so otvorili razstavo, katere namen je, rusko javnost podžigati na proučevanje preteklosti. Na vpogled bodo med drugim vse izdaje omenjenega epa in 150 izdaj prevodov. Nadalje boš imel priliko videti listine iz 12. stoletja, torej dobe, v kateri je pripovedana pesem nastala. **nk**

O NEPOTREBNIH TUJKAH

L. KOSTIAL

T. Maretić (»Jezikični savjetnik«, 1924, str. XV.) piše: »Ja osuđujem samo one iz ruskoga ili češkog jezika uzete reči, koje su nam nepotrebne, t. j. bez kojih možemo lako biti, jer za ono, što one znače, imamo svojih dobrih reči.« Isto pravi A. Breznik (»Slov. slovnica«, 3. natisak, 1924., str. 191. in 192.)

Vzemimo si torej za vzgled romanske in skandinavske narode, ki so vzeli iz sorodnih jezikov samo take izraze, ki so jih res potrebovali; tako Danci, Norvežani in Švedi iz nemščine, Portugalci in Romuni iz francoščine, tudi Francozi iz laščine in španščine. — Pri Slovanih je naravno, da so si vzeli manjši narodi z mlajšo in skromnejšo književnostjo več ali manj izrazov iz jezikov večjih narodov s starejšo in obsežnejšo literaturo. Izjeme so prav redke: Breznik je naštel v češčini 10 iz slovenščine vzetih izrazov (cipla 1813, plunka 1836, smudnik 1828, dražba 1850, prvopis 1850, nadpolovičnj 1850, dopisnice 1890, lednik 1863, prvina 1853, samostan 1863), Maretić pa (»Jez. savj.« str. XVI.) v hrvaščini 8 slovenskih (izlika, mešetar, pogrešavati, srh, veža, spolovilo, voluharica in presenetiti; v srbščini samo izlika). — Iz poljske politike je razumljivo, da ima slovenščina poleg velikega števila ruskih le tri poljske tujke: vpliv, strog in usta-va (srbohrvaščina pa po Mar. le 2: sled in krajobraz).

Slovenski pisatelji in časnikarji so presadili mnogo besed iz srbohrvaščine, ruščine in češčine na slovenska tla; med temi je tudi nekaj nepotrebnih, ki ne povedo nič več kakor domači izrazi istega pomena, so pa publicistom in novelistom bile všeč iz tega ali onega razloga. Začnimo z glagolom otvoriti, nedov. otvarjati! »Vrata bomo odprli, razstavo pa otvorili« — to je nauk ksenomanov. Proti temu naj pa poudarim, da Srbi in Hrvati odvaraju (Srbi tudi otvoraju!) ne samo prozore, vrata, usta, ampak tudi skupštino, izlozbu, kredit (»veresiju«), paljbu in sto drugih reči — zakaj bi torej morali Slovenci omejevati glagol »odpreti« na duri, okna, oči in usta, a za razstave, kredit, zborovanja i dr. uporabljati izposojenko otvoriti? Pametnega razloga za tako razločevanje ni. Angležem, Francozom, Italijanom zadostuje: to open, ouvrir, aprire v vseh teh primerih. Tuji izrazi opasen, ogromen, soproga, granica, pljačkati, luka, opetovati, dotični niso v nobenem oziru boljši od domačih: nevaren, velikanski, žena [zakonska ž.], meja, pleniti, pristan[išče], ponavljati, tisti Namesto tujk bodez, bodriti, kist, izve-

stna poslovica, imendan, obitelj; pišimo pošteno po domače: srčen (pogumen), izpodbujati, čopič, neki pregovor, god, družina (rodovina, rodovina)! Izguba bo enaka ničli.

Moti se, kdor meni, da so izrazi predbacivati, nadkriljevati, oduševljen, podanik, pokrovitelj, sotrudnik, vsemirje! sigurno imenitnejši, lepši ali elegantnejši kot pa domače besede očitati (oponašati, pri Levstiku opotikati), prekašati (presepati) navdušen, podložnik, zavetnik, sodelavec, vesoljstvo, gotovo. Ima pa vsaka teh tujk še svoj posebni madež: predbacivati, nadkriljevati, podanik, pokrovitelj, vsemirje so suženjski posnetki izrazov vorwerfen, überflügeln, Untergeben — subditus, protector (tectum = krov!), Weltall. Siguran je laška tujka. Iz ruskega poddannij so izvedli Srbi ali Hrvati z obrazlom — ik, samostalni podanik, ker niso imeli domačega izraza. Beseda oduševljen (ruska, potem presajena na srbohrv. tla) je od črke do črke kopija nemške: be-geist-eret. Sotrudnik je dober izraz pri Rusih, ki jim je ТРУДЪ = slov. delo, ne pa pri nas, ki nam je trud = napor! Gogoljeva dela (= knjige, spisi) = ТРУДЫ Н. В. ГОГОЛЯ! — Podli lopovi (1. beseda ruska, 2. pa madž. — tat) naj bi postali pri nas nizkotni malopridneži. Stremljenje je ni Rusu nič več kakor nam prizadevanje, težnja: r. tajinstven = skrivnosten, sh. vzhicen = zamačenjen, vztok (ruski vostok) = vzhod. Kakšno prednost neki bi imela zadržati pred nalogo? — Kdor piše sh. osvedočen nam, prepričan, ni na dobičku, ker so Srbohrvati kakor Slovenci in Čehi prevodili nemški überzeugen ad literam: Slovenci pre-priča-ti. Čehi pře-svědč-iti (svědek = priča), Hrvati o-svjedoč-iti. — Pogosto berem o ustmenih izpiti; slov. je: ustni izpiti; naj nas ne bega sh. tvorba: ustmen. Pod mladak je Srbu to, kar je nam naraščaj; če pa kdo meni, da mora sh. izraz prevzeti, naj ga vsaj ne pači v »pomladek«! — Srez je v sh. isto, kar je slov. okraj, zato moramo seveda pisati: okrajno sodišče, kamniški okraj, načelnik. Ker pišejo v Jugoslaviji Nemci v svojih dnevnikih Bezirksgericht in Madžari járás — bírószág*) je naravno, da smemo in moramo tudi mi ostati pri okraju. — Naj sklenem z besedo ukiniti: sh. ukinuti zakon = razveljaviti z., u. ugovor = pogodbo razdreti, u. zlorabe = zlorabe odpraviti, v drugih primerih je u. = razpustiti, nikdar pa ne »ukiniti«.

*) ne pa Srezgericht in szrez-bírószág!

FOTOAMATER

Cemu naj fotografiramo?

Nobenega drugega udejstvovanja ni, ki bi med umetnostjo in sportom, vzgajanjem in ljubiteljstvom, resnim delom in prijetnim razvedrilom, visokim ustvarjanjem in koristnim opraviлом zavzemalo tako srečno sredino kakor fotografiranje. Kamera nam je postala samo ob sebi umevna sprem ljevalka skozi življenje. Mnogi priložnostni ljubitelji je sicer morda ne izkoriščajo tako, kakor bi bilo treba, a drugi, ki se stalno bavijo s fotografiranjem, odkrivajo v tem čedalje bogatejše vire radosti. Snemanje je istovetno z veseljem do upodabljanja, slike so nam usodina dragocenih spominov, »lov za motiv« nam odpira oko za vse, kar je na svetu lepo. A kdor celo sam razvija, kopira in povečuje, si osvaja s tem novo, širno področje zanimivega dela.

Največje čudo v fotografiji je to, da si moremo ž njo ohraniti za vse naše dni vse, kar nam je napravilo kakšno veselje ali vtis. Vsak razgled, ki nas je navduševal, vsak kraj, ki je zvezan s kakšnimi našimi spomini, si lahko vzamemo s seboj. Bežni vsakdanji trenutek si lahko prav tako trajno osvojimo kakor pogled v daljavo, skozi katero smo šli morda samo enkrat v življenju. Prav za prav so to stvari, o katerih v svoji nevhvaležnosti običajno niti ne premišljujemo, kajti če bi malo pomislili o čudežih, ki nam jih ponuja mala priprava v roki, bi jo uporabljali z dosti večjo ljubeznijo.

Vzemimo n. pr. najčešči primer: Mnogi tisoči ljudi imajo doma kamero, a neprestano pozabljajo, koliko vsakdanjih in važnih življenjskih dogodkov bi bilo vrednih majhnega posnetka. Šele za čas svojih počitniških potovanj se spomnijo odložene kamere in jo vzamejo s seboj. Kaj imajo od tega? Tudi če jim posnetki zavoljo neizvežbanosti postanejo le najbolj preprosti začetniški posnetki, jim prirasejo k arcu. Težko bi bilo preceniti, koliko nam fotografiranje na potovanju pripomore k spoznavanju in doživljanju tujine. S kamero se nevede poglobljamo v lepote in posebnosti domovine in tujih krajev, tu kakor tam se učimo opaziti tudi nedostatke, a vendar tako, da imamo nazajne še od njih nekaj. Kakor v tem primeru pa je z vsemi drugimi doživetji. Ni stvari, ki bi nam pomagala tako dojemati vsako doživetje in ga osebno oblikovati kakor fotografija. Povsod nas naveda k iskanju trajnega bistva, pa naj opazujemo igrajočega se otroka, naj fotografiramo svojega prijatelja, naj se veselimo motiva v bližini in v široki pokrajini ali pa naj snemamo ljudi v delu. Kdor fotografira ima v resnici več od življenja, kakor pravi znana krilatica. Ljubitelj fotografije več vidi in kar vidi, odnaša dejansko domov. S tem lahko razveseljuje sebe in druge, svoj prosti čas izpolnjuje z mnogovrstnimi, zanimivimi posli, za razmeroma malo denarja lahko počenja ljubiteljstvo, ki sega v najrazličnejša

področja. Fotografiranje je miroljuben, toda doživljajev in napetosti poln lov za vsakogar, ki je premagal začetniško stopnjo, ko snema samo svoje sorodnike v najrazličnejših nebogljeneh skupinah.

Pred nekoliko desetletji so znamenite osebnosti vsega sveta vprašali, katera bi bila tista tehnična pridobitev, ki bi povzročila v našem kulturnem življenju največji pretres, če bi je nenadno ne bilo več. Skoraj soglasni odgovor je bil: papir in tisk. To velja menda še danes, toda takoj za tem bi prišla med resnično kulturnimi in naprednimi narodi nemara fotografija kot najvažnejši činitelj moderne skupnosti v pošte.

Veseli do fotografiranja ni vezano na starostno dobo in na dragocenost aparature. Odločilen je tu uspeh in to, kar lahko človek iz samega sebe fotografiranjū doda.

Nekaj za deževne nedelje

(vse nedelje so, kakor znano, deževne): Izberi si kakšne preproste, maloštevilne predmete svojega doma, razmesti jih neprisljano v svetlobo okna, razsvetli senčne dele z belim papirjem ali nekoliko oddaljeno žarometnico, pogledj, kako učinkujejo njih svetlobe in sence na medlici (stare kamere na plošče v formatu 9×12 ali 6.5×9 cm so za to delo najprimernejše), popravi po vtisu, ki ga dobiš na medlici, še to in ono, določi osvetlitev po sencah, razvij posnetek takoj v počasnem, harmonično delujočem razvijalcu, izperj, ustali in pregled negativ dobro. Če je treba še to in ono popraviti, postavi tu majhen blesk, tam omiliti kakšno senco, spremeniti postavo predmetov, izboljšati globlino ostrino; tedaj ponovj posnetek takoj s temi spremenjenimi okoliščinami. Mokra nedelja je kakor nalašč za takšno premišljeno delo. Neumüller pravi, da se pri tem delu naučiš več nego iz 36 brzih strelav v veseli družbi na prostem. To je res — posebno tedaj, če nimaš navade, da bi brzo fotografiranje počenjal isto tako po neki premišljeni metodi.

Stare papirje

o katerih sumimo, da bodo sivo osenjeni, razvijemo v razvijalcu, kateremu dodamo nekoliko pinakriptola.

Direktni Personov postopek imenuje »Photographie für Alle« nov postopek, ki si ga je izmislil švicarski študent H. Zikkendraht.

Če pogledamo pretrdo kopijo ali povečavo, pri kateri so podrobnosti v sencah prekriti, proti luči, se nam te podrobnosti jasno pokažejo in vsa slika je videti mehkejša. Na tem temelji Zikkendrahtov postopek. Pretrdo sliko izbledi v navadnem bledilcu iz krvolužne soli in kalijevega bromida toliko, da se prikažejo prekriti detajli v sencah. Sliko vzame nato iz bledilca in jo otenji v poljubnem tenjilcu, a del srednjih tonov odpravi s fiksirjem. Po teh procedurah se ohranijo najfinejši odtenki v svetlobah in sencah, izgubi se le

del srednjih otenkov kakor pri Personovem postopku. Bledilec in tenjilec morata biti razredčena, da je mogoče procedure prekiniti v pravem trenutku. Uspehi so bolj izvrstni, prednost pred Personovim postopkom je ta, da ni treba vmesnih diapozitivov in dianegativov ter drugih nerodnosti, ki so zvezane s tem postopkom. Velja poskusiti!

★

Fotoklub Ljubljana: V torek predavanje. v petek seja celotnega odbora in referentov za občo razstavo. — 24. t. m. zadnji rok za predložitve slik za mednarodno razstavo v Parizu. Prijavnina za vsako sliko 10 djn. Članstvo opozarjamo na odbore skipe glede predložitve slik za mednarodno razstavo v Ljubljani in za jugoslovensko številko »Fotografische Rundschau«. Prečitajte si še enkrat zadnjo okrognico!

»Fotografski Obzore« priobčuje v 6. številki med drugim razpravo ing. Jedličke o preiskovalnih sit (filtru) in F. Oupického članek o novih snemalnih tvorilih z eno plastjo, med drobižem pa najdemo zanimiv statistični pregled o zanesljivosti najrazličnejših merilcev svetlobe s pregledom o osvetlitvenem razmaku raznih vrst snemalnega tvorila. Osem krasnih, celostranskih reprodukcij v vzorni tiskarski tehniki; nam kaže dela z nedavne razstave »Slovaška v fotografiji« v Bratislavi in dela gojencev državne grafične šole v Pragi. Številki je priložena naročilnica za novi letnik zbornika »Českoslovaška fotografija«, ki bi ga morali imeti v svoji knjižnici, pač tudi vsak zavedni jugoslovenski amater. »Fotografski Obzore« se nareča na naslov Praha II., Opatovicka 3 in velja za naše amaterje letno 40 Kč.

Phototechnik, »gromotečni družbe Zeiss Ikon«, razpravlja v 3. letošnji številki o vsakovrstnih posnetkih, ki se ponujajo amaterju v poletju, najlepšem letnem času. Zanimaj vas bo posebno Walterja Remmela članek »Gore«.

T. H. v 2.: Mogoče je samo dvoje: da skala za razdalje ne kaže točno ali pa, da pri Vaših poskusih medica ne leži natančno v slikovni ravnini, namreč natančno tam, kjer mora pri posnetku ležati film. Diference nastanejo tudi tedaj, če leži medica sicer v slikovni ravnini, a je napačno obrnjena! Motna stran mora gledati proti objektivi! Če je v tem oziru vse v redu, tedaj kaže pač skala za razdalje napačno in jo je treba naravnati. To delo opravi najbolje tovarna, ki je aparat izdelala in ki ji ga pošljete preko kakšnega trgovca s fotografskimi potrebščinami. Lahko pošljete aparat s povratno poštino tudi sem, da Vam ga prej tu pregledamo.

FILATELIJA

Razstava v Ljubljani

Letos bomo imeli v Ljubljani od 6. do 11. avgusta veliko razstavo znamk, ki jo bo priredil »Filatelistični klub Ljubljana«.

Ceprav še ni izšel uradni prospekt, se vendar kaže zanjo v inozemstvu že veliko zanimanje. Skoraj vsak dan prihajajo prijave filatelista, ki žele uvrstiti svoje znamke med razstveni material.

V glavnem bo razstava posvečena našim slovenskim znamkam. Vodstvo je pridobilo gospoda ravnatelja Juga iz Maribora, lastnika najpopolnejše in najlepše urejene zbirke Slovenije, da bo razstavil svoje znamke. Tako bomo imeli prvič priložnost videti to zbirko, ki doslej še ni bila pokazana kompletna na nobeni razstavi in ki vsebuje zelo mnogo zanimivosti, ki so bile doslej sploh neznane. Videli bomo tudi zbirko žigov Koroške in sploh vseh krajev, kjer žive Slovenci.

Najbrž bo razstavil del svoje zbirke tudi minister g. Mehmed Spaho, ki slovi za enega naših največjih filatelista.

Med specialitetami bo prav zanimiva zbirka znamk letalske pošte vseh evropskih držav na originalnih pisnih, ki bo obsegala okoli 20 vitrin. Nekaj posebnega bo tudi posebna razstava vseh nemških znamk, ne samo rednih izdaj, ampak tudi vseh vojnih pošt z vsemi žigi vojnih poštarnih uradov, ki so delovali v pokrajinah, zasedenih med vojno. Poleg te specialne zbirke bodo tudi zanimiva pisma iz dobe, ko še niso imeli znamk. Tako popolne zbirke doslej še na nobeni domači razstavi še nismo videli.

Razstava bo zanimiva tudi za nefilateliste. Pokazala bo vso prvo dobo naše svobode, vse težave, ki smo jih morali Slovenci premagati, da se nam je posrečilo ustvariti lastne znamke, s katerimi smo pozneje zalagali celo druge pokrajine v naši državi.

Razstavljeni predmeti bodo vsi ocenjeni. Pregledala jih bo posebna komisija, devet najlepših pa bo dobilo posebne spominske kolajne.

Tudi obiskovalci razstave bodo dobili lepa darila v znamkah. Vsak obiskovalec bo shranil vstopnico in jo potem oddal razstavnici pisarni, nanjo pa bo napisal svoje ime in bivališče. Po končani razstavi bo na te vstopnice zrebanje in darila bodo poslana lastnikom.

Če bi želel kdo podrobnejša pojasnila, naj se obrne na Filatelistični klub Ljubljana, Beethovnova ul. 9/III.

Nova dopisnica

Pod števil. 95. lahko javimo novo dopisnico, in sicer vijoličasto sivo s sliko cerkve na Jezerakem. Njen tekst je samo »Jezerško«. Prva, ki smo jo dobili, je bila oddana 7. VI. v Mariboru 2.

Od celotnega kompleta, ki šteje 50 dopisnic in vsako v dveh barvah, manjka torej samo še ena nova slika, treh dopisnic pa še nimamo v drugi barvi.

Nove znamke po vsem svetu

ANDORA: Francoska pošta v tej mali republiki je dobila pet novih znamk, in sicer sinja zeleno po 35 centimov, svetlo vijoličasto po 55 c., rumeno rjavo po 60 c., zeleno po 80 c. in temno lilasto po 2.15 franka.

BOLGARIJA: Od napovedane serije, ki bo delala propagando za bolgarske izvozne predmete, sta spet izšli dve vrednoti, in sicer vsaka v dveh barvah. Žito je naslikano na rumeno rjavi in na rdeče rjavi znamki po 30 stotink, kokoši pa na sivo črni in črno sinji znamki po 50 stotink.

BRITANSKA INDIJA: Frankovni znamki po 1 rupijo v rdeče rjavi in temno sivi barvi ter po dve rupiji v temno rjavi in vijoličasti barvi sta dobili pretisk »SERVICE«.

ČESKOSLOVAŠKA: V spomin na boje češkoslovaških legionarjev v Franciji in v Italiji sta izšle dve znamki po 50 vinarjev v zeleni barvi. Prva kaže skupino legionarjev, druga pa enega samega. Obe znamki imata na rotovih pole priložnostni napis in jekleno čelado na lovorju.

DAHOMY: Izdane so bile tri nove frankovne znamke, in sicer sinje zelena in zelena po 35 centimov, zelena in rjava po 50 c. ter rdeče rjava in temno sinja po 80 c.

FINSKA: V korist invalidom iz prevratnih bojev v Rusijo je izšla posebna spominska znamka po 2.50 marke s pribitkom.

FRANCIJA: Za postavitev spomenika padlim bolničarjem v svetovni vojni je izšla posebna spominska znamka po 55, 45 centimov v sinji barvi.

FRANCOSKA EKVATORIALNA AFRIKA: Izšle so nove frankovne znamke zaradi izpremembe poštne tarife. Nove znamke so naslednje: zelena in rumena po 35 centimov, vijoličasta in sinja po 55 c., rjava in rumena po 80 c., karminasta in rumena po 1 frank, ter sinja in svetlo sinja po 1.75 fr.

FRANCOSKI KAMERUN: Izšle so nove frankovne znamke, in sicer zelena in rumeno zelena po 35 centimov, svetlo sinja in karminasta po 55 c. ter karminasta in rjava po 80 c.

FRANCOSKA NIGERIJA: Nove so frankovne znamke po 35 centimov v temno zeleni in zeleni barvi, karminasta in rjava po 55 c. ter lilasta in svetlozelena po 80 c.

FRANCOSKA OCEANIJA: Izšle so nove frankovne znamke, in sicer zelena po 35 c., sinja po 55 c. in vijoličasto rjava po 80 c.

FRANCOSKI SUDAN: Nova je frankovna znamka po 35 c. v olivno zeleni in zeleni barvi, te dni pa izideta še svetlo sinja in karminasta znamka po 55 c. ter karminasta in rjava po 80 c.

HONGKONG: S sliko kralja Jurija VI. so izšle zdaj še znamke po 10, 15, 30 in 50 centov. Barve so izpremenili pri portovnih znamkah. Nova portovna znamka po 2 centa je zdaj siva, po 10 centov pa škrlatno rdeča.

OD KOD PRIMEK KREJLJ?

Čeprav je ta protestant tako rad v svoj jezik vpletal hrvatizme, vendar v tem ni pričakovati atavizma in primek mu nima oprava v srhr. Izrazom krejle (skрге, ribja ušesa). Tudi slovenske krejle = noge (pač iz »krevlje«) kažejo le slučajno sličnost. Prej bi človek pričakoval sorodstvo s Tirolcem Kröllom, ki leži pokopan v Domžalah, ali pa s filmskim igralcem Krehlom. A preden ga prepustimo tujcem, ga skušajmo rešiti s domačimi sredstvi. Jožef Zemlja pričinja svojo pesnitev Sedem sinov takole:

Ak zgodbo čudno v sladkim tvojim
[kremlij]

Prepeval, dragi domorodci, bom . . . ste uganili, da ta kremelj ni isto z rusko trdnjavo Kremlj ali s koroško Kremifco, pač pa je drugačica za kramelj. Kar v Pletaršniku že naletiš na dvojnice: krè = kraj, akoprem = akopram, brek = it, bracco, živa bresa = it. giovedi grasso, itd. Zdej, vekomej so tako pogostne oblike kakor kregulj, mrez, obrez. Enako priljubljene so obratne primere: A. Stržinar je 1729. rohnol zoper nanucne, nasramne, navarne pesmi. Koštiál je raztolmačil Krjavlija kot krevlja. Bohinjska čedra je prvotno čadra (čad = kad, dim). Podjunski koledniki pridejo: prad (pred) vrata (Grafenauer, Sl. čit. VI. 17). A. Drabosnjak piše: zavol ta (tega) ne pogeram obedna (nobene) časti (DS 1912, 12). Skratka, zamena med a in e je tako običajna, da se zdi kaj verjetna emača Krejlj = Kralj. KN

KNJIGE IN REVJE

Uredništvo je prejelo:

MRTVA STRAŽA II. 1. je izšla. Posvečena je Koroški in dvajsetletnici žrtve za naše osvobo. Jenje. Prinaša tudi zemljevid Karantanije ob zanimivem prispevku »Koroška in naše pravos. Sploh hoče biti naše idejno nacionalno glasilo, kakor kaže. Pri tem pa vsaj z opazkami spremlja dogajanja pri nas in okoli nje, v tej številki zlasti o češkoslovaški.

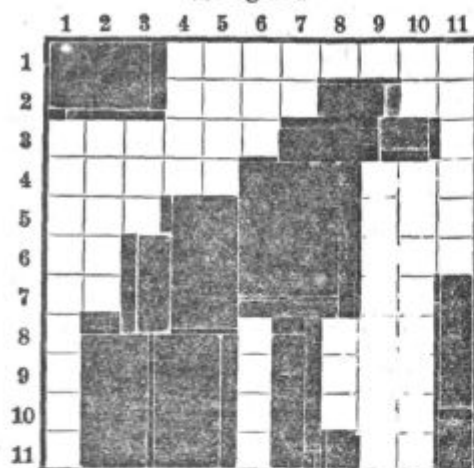
JUGOSLOVENSKA REVILJA 1. ? št. 5.—6. pri občeje poročilo o obisku zastopnikov inozemskega turizma v slovenskih krajih. Poročilo je napisal v hrvaščini in nemščini VI. Regally. Sledje prispevki »Prometno vprašanje otoka Krka« (V. Antič), »Celje se zaveda svojih nalog na turističnem polju« (B. Rihteršič), »O starih arabskih prestolnicah in dvorih« (VI. Regally), »Turistični pomen in bodočnost našega Raba« (J. Jazbec), »Sprehod skozi Kranjsko goro in Krnico« (Sl. Peršič), »Podobe iz Prekmurja« (Katarina Spur). Dvojna številka je bogato ilustrirana in lepo tiskana. Revijo bodo z veseljem prebirali zlasti oni, ki bodo mogli preživeti svoj dopust na našem morju. List se naroča v Ljubljani. Knafije. va ul. 5. Celoletna naročnina din 100.

ILLUSTRIRTE ZEITUNG LEIPZIG št. 4865 priobčuje med drugim članek ob priliki 80letnice popularnega švedskega kralja Gustava V. Nadaljnji prispevek »švedska vrata v svet« opisuje važna švedska pristanišča. Oba prispevka sta bogato ilustrirana. Prijatelje gledališča bo zanimali serbavek »Gledališke kulfise iz barvaste luči«. Zvezek vsebuje še običajne rubrike in zemljevid velike bitke v orednji Kini.

K R I Ž A N K A Z A B I S T R E G L A V E

Pinguis

398

Vodoravno: 1) narodni praznik v juniju, 2) štirje soglasniki + kratica za Royal Academy, 3) polje znamenito po arbskem porazu 1389 + kratica za sever, 4) ital. beseda žlice po izreki (ančuga) + zli bog, 5) gl. mesto Italije + franc. oblika za ploskovno mero »arc«, 6) moško obrazilo za pridevnike + petelin brez pete, 7) presek kakt, 8) dva vzklika + bivši ruski vladar, 9) kratica za Réaumur + kratica za recipe (vzemi) + tisti, 10) kemični znak za uran + osnova prirodnih logaritmov + blag veter, čigar naziv je pri nas uvedel F. Seidl (lat. favonius), 11) rimski znak za tisoč + znak za 50 + vprašalnica v cakovščini.

Navpič: 1) gorstvo med Pamiro in Himalajo, 2) maslina, oljka, 3) druga pisa za sem, 4) žgoč, kipeč, 5) sezna, dozna, 6) koroški prislov (iz dobró) + ptica ujeđa, 7) kratica za opus, 8) predlog + slov priimek (isto ko Čop), 9) kratica za 500 + prebivalec Balkana, 10) konjski hlev (srb. iz ahara) + ukrasno drevo (lat. erythrina), 11) Fridtjof — (norv. polarni raziskovalec). Rešitve je treba poslati na uredništvo »Življenja in sveta« najkasneje do 23. t. m.

RESITEV KRIZANKE V ŠT. 22

Vodoravno: 1) kres + amin, 2) libela, 3) Mars, 4) dete + voza, 5) okoli + gol, 6) ave + jor, 7) proso + Sivor, 8) televizijski, 9) tod + la + rjast, 10) loja + sekt, 11) cestar, 12) Urh + me + fes, 13) para + note, 14) Tirana, 15) bard. — S tem so podani tudi pokončni stolpci. — Za nagrado je bila izžrebana Berta Novak, Loper na Rabu.

Lepa bisera

Neki draguljar je kupil dva lepa bisera, da bi ju vdelal v uhane. Ker pa nista bila popolnoma enaka, ju je prodal vsakega za 9600 din. Pri enem izmed biserov je zaslužil 20 odstotkov, pri drugem je izgubil 20 odstotkov. Ali je imel kaj dobička oziroma izgube in ali sta se izguba in dobiček nemara izenačila?

399

Masleni kruh

Če nam pade z maslom namazani kruh iz rok na tla, pade z namazano stranjo navzdol. Zakaj?

SEDMOREPA MAČKA

Realistična, nič nápak človekoljubna Anglija še ni odpravila telesne kazni. Vendar jo kaj redko uporablja. To se je zgodilo pred kratkim, ko so 4 mladeniči iz dobre hiše v Londonu napadli Etienna Bellangera, zastopnika pariške draguljarne, in mu odnesli 8 prstanov za 13.000 funtov sterlingov. Korobač jih je moral prizadeti ne le na telesu, marveč tudi v samozavesti.

Kakšna pa je ta sedmorepa mačka, »cate« v angleščini? To je bič na 7 pramenov. Svoje dni so bili to vrvi s svincem ali z železnim kavljem na koncu. Zdaj so nadomeščene z jermenji, dolgimi pod 1 m. Tu pa tam imajo vozel. Ako zamahneš na vso moč po človeku, mora biti udrica res okrutna.

Vsi udarci — 15 do 20 — se ne dajo na enkrat, pač pa na obroke. Poprej zdravnik ugotovi, ali je obsojenec »dober za tepenec«. V pritrđilnem primeru pripravijo polt, ki se za tako strojenje namaže z oljem. Bičanje z mačko sedmorepko je prav staro. V Britaniji se je ob nekem času izvajalo na pomorščakih, vojakih, sužnjih in drugih krivcih.

Šibanje je bilo dolgo omejeno na vse mornarice sveta. To je dalo Jules Vernu povod, da je v »Plavajočem mestu (Une ville flottante)«, ki se vrši med secesijsko vojno, očrtal zgodovino tega mučila. Na Francoskem je bilo bičanje v navadi po prisilnih delavcih. Odpravili so ga pred nekako sto leti.

N. K.

Rešitev problema 242

1. Td3—d5!

UREDNIK IVAN PODRŽAJ — TELEFON ŠT. 3126 — UREDNIŠTVO NACELNO NE VRAČA ROKOPISOV — IZDAJA ZA KONZORCIJ ADOLF RIBNIKAR — TISKA NARODNA TISKARNA V LJUBLJANI PREDSTAVNIK FRAN JER. N. Uredništvo in uprava v Ljubljani, Knaflijeva ulica 5 — Mesečna naročnina Din 4,— po raznašalcih dostavljeno Din 5.—